

Наталія Христова

СТАНДАРТИЗАЦІЯ В АРХІВНІЙ СПРАВІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стандартизація в архівній справі ніколи не мала домінуючих позицій, що пояснюється традиційними уявленнями про неї, як про процес встановлення єдиних норм і вимог на готову продукцію, напівфабрикати, сировину й матеріали. Цю думку дуже добре ілюструє той факт, що серед стандартів, залишених у спадок від Радянського Союзу (18 тис. державних та понад 40 тис. галузевих стандартів), галузь мала лише мізерну частку.

Стандартизацію в архівній сфері слід розглядати лише у контексті загальнонаціональної стандартизації і для розуміння її проблем варто коротко охарактеризувати стан технічної політики України в цілому. На недавній зустрічі Л. Д. Кучми з Генеральним секретарем Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) Аленом Бріденом глава нашої держави підтвердив зацікавленість у співпраці з ISO з питань обміну передовими технологіями і наголосив на тому, що запровадження стандартів цієї організації стане частиною державної політики євроінтеграції України. У межах "Угоди про партнерство і співробітництво між Україною й ЄС" наша країна взяла на себе зобов'язання гармонізувати законодавство, норми, правила, стандарти зі світовою й європейською практикою, але здійснення цих намірів потребує докорінної перебудови системи стандартизації в країні. Сьогодні вже можна говорити про початок першого етапу її реформування на законодавчому рівні, що підтверджують окремі статті й положення Закону України "Про стандартизацію", згідно з яким "стандартизація - діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом якої є підвищення ступеню відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, усунення бар'єрів у торгівлі і сприяння науково-технічному співробітництву"¹ (1). Ст. 1 закону визначає стандарт як "документ, що встановлює для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній галузі, розроблені у встановленому порядку на основі консенсусу". Можна стверджувати, що Україною вже зроблено перший крок у напрямку приведення державної системи стандартизації у відповідність до вимог ЄС, де стандарти мають рекомендаційний характер. Згідно зі ст. 12 Закону "Про стандартизацію" стандарти застосовуються на добровільних засадах, якщо інше не встановлено законодавством, і мають бути обов'язковими лише у разі, якщо це передбачено у нормативно-правових актах. На жаль, цю систему поки що важко впроваджувати в дію через необхідність вирішення питання вільного доступу до стандартів. Незважаючи на те, що законодавство зобов'язує Держспоживстандарт забезпечувати доступ до нормативно-технічних документів для споживачів, їх тексти не розміщують в мережі Інтернет, вони не входять до комп'ютерних баз даних бібліотек. Створений нещодавно при Держспоживстандарті Фонд нормативних документів, який зберігає, крім вітчизняних, понад 13 тис. стандартів ISO, 4 тис. - ІЕС, національні стандарти багатьох країн світу, надає виключно платні послуги щодо користування стандартами.

На законодавчому рівні в Україні визначено також пріоритетність прямого впровадження міжнародних і регіональних стандартів, дотримання міжнародних та європейських правил і процедур стандартизації. Таким чином, тільки послідовне узгодження наших національних стандартів із вимогами міжнародних може стати запорукою успішного просування України у напрямку до європейської інтеграції.

Хоча сучасна національна технічна нормативна база вже нараховує понад 22 тисячі стандартів, що за кількістю відповідає рівню розвинених країн, говорити про значні досягнення в цій сфері ще рано. Складним для України виявився процес приведення у

відповідність із вимогами ЄС системи стандартів: за період 2002-2005 рр. необхідно розробити та прийняти понад 8 тис. гармонізованих міжнародних стандартів (для асоційованого членства в ЄС має бути гармонізовано 80% стандартів). В Україні діє й приведено у відповідність до європейських і міжнародних лише 1343 національних стандарти (10%), що свідчить про низький рівень гармонізації. Через недостатнє фінансування цей процес може розтягнутися на багато років.

Зараз в країні працює 150 технічних комітетів різної спеціалізації, в т.ч. ТК 144 "Інформація та документація", який є профільним для архівної сфери, де процес стандартизації, що хоча й повільно, але теж розпочався. Процес цей супроводжується необхідністю вирішення низки проблем, наукове опрацювання яких є нагальним завданням галузі.

На нашу думку, новий етап стандартизації в архівній справі розпочався 1998 року з прийняття першого вітчизняного галузевого стандарту ГСТУ 55.001-98 "Документи з паперовими носіями. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги". Підготовлені Українським науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства ДСТУ 4163-2003 "Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлювання документів", ДСТУ 2732-2004 "Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять" (набуває чинності з 1 липня 2005 р.), ГСТУ 55.002-2002 "Фотодокументи. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги", ГСТУ 55.003-2003 "Кінодокументи. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги" свідчать про певні здобутки галузі на шляху стандартизації.

На окрему увагу заслуговує питання гармонізації стандартів в архівній сфері. Проте цю проблему слід розглядати комплексно, запропонувавши якісно нові концептуальні підходи до осмислення процесів стандартизації, що мають набути подальшого розвитку в теоретичних дослідженнях галузевого інституту. Такий комплексний підхід повинен стати методологічним підґрунтям для аналізу та прогнозування можливих моделей стандартизації в галузі. Накреслена Держкомархівом України програма автоматизації ключових процесів в архівній справі дала поштовх розробленню національного стандарту описування на основі Загального міжнародного стандарту архівного описання (GENERAL INTERNATIONAL STANDARD ARCHIVAL DESCRIPTION ISAD(G)-99), який і було включено до національної частини Плану державної стандартизації на 2002 рік. В державних архівах вже накопичено значний досвід в описуванні документної інформації за власними методиками. Але в умовах інтенсивного використання автоматизованих архівних технологій постала необхідність уніфікації цих методик. Національні та міжнародні організації - комітети ЮНЕСКО, МРА, ІФЛА та інші впродовж останніх років працювали над стандартами описування. Кожна країна обрала свій шлях, але мета - досягнення стандартизації різних рівнів архівного описання - залишилася спільною.

Прийняття цього стандарту описування у подальшому гарантувало б ліквідацію бар'єрів при міжнародному обміні інформацією. Але беззастережне прийняття вимог міжнародного стандарту, замість очікуваних переваг, могло перешкодити застосуванню традиційних методик описування архівних документів. З урахуванням основного принципу міжнародної стандартизації - добровільності гармонізації та застосування стандартів, було вирішено розробити національний стандарт описування архівних документів зі ступенем відповідності "нееквівалентний". Стандарт було гармонізовано з метою дотримання вимог національних нормативних актів і конкретних норм, які склалися і стали традиційними в теорії і практиці описування архівних документів в Україні, що відкрило шлях як для удосконалення існуючих, так і для створення нових технологій описування.

Об'єктом стандартизації в розробленому УНДІАСД національному стандарті "Правила описування архівних документів" стали загальні правила описування в процесі укладання довідників із застосуванням традиційних або автоматизованих технологій. У подальшому

правила описування окремих систем і підсистем документації (наукової, виробничо-експлуатаційної, економічної, масової комунікації, громадсько-політичної, управлінської, нормативної, особового походження тощо) та спеціальних видів документів у їхньому складі (електронних, кіно-, фото-, фоно-, відео-, картографічних, творчих, актових тощо) для традиційних та електронних інформаційно-пошукових систем мають створюватися на основі цих загальних правил.

Метою розроблення стандарту було вироблення узгодженої технології описування архівних документів задля подальшого багатоаспектного використання одноразово створеної вторинної архівної інформації та інтегрування описань в єдині інформаційно-пошукові системи, що мало підвищити ефективність пошуку й обміну інформацією про склад і зміст архівних документів як у межах держави, так і на міжнародному рівні.

Стандарт встановив принципи багаторівневого описування архівних документів, загальну структуру описової статті та загальних груп інформаційних характеристик для усіх рівнів описань; унормував загальні правила розкриття архівної інформації на різних рівнях описання фонду та методики ув'язування описань усіх рівнів в єдине цілісне багаторівневе описання архівного фонду.

Національний стандарт не суперечить зарубіжному аналогу, хоча і має певні відмінності. У вітчизняному стандарті змінено зміст, структуру, послідовність розміщення елементів описання (з метою дотримання логічного зв'язку у структурі описання у цілому), назву кожного елемента описання супроводжує правило щодо його описування, без зазначення мети, як це є в міжнародному стандарті; для кращого розуміння положень правил до кожного з них наведено національні приклади; введено додатковий елемент описання "Носій(і) інформації одиниці описування".

Проте варто наголосити на тому, що стандартизація в архівній сфері має стати не допоміжним фактором, позбавленим самостійної значущості, а одним з елементів, що забезпечить істотний внесок у розвиток сучасної архівної справи. Представлення у світовому інформаційному просторі архівних інформаційних ресурсів вимагає від архівістів вирішення низки проблем, пов'язаних, перш за все, із гармонізацією міжнародних стандартів.

Зрозуміло, що проблеми із гармонізацією переважно фінансові. Окрім того, заважає рухатися далі елементарна необізнаність працівників системи зі світовою практикою стандартизації, їх неготовність до роботи з міжнародними стандартами.

Слід констатувати, що на сьогодні відсутні чіткі прогностичні розрахунки щодо стандартизації архівних технологій, що пояснюється низьким рівнем інформаційно-аналітичного і організаційного супроводу процесу стандартизації. Цей неповний перелік питань, які необхідно вирішити, свідчить про гостроту зазначеної проблеми та необхідність наукового обґрунтування прогнозу щодо розвитку стандартизації в архівній сфері.

1. Про стандартизацію: Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 31. - Ст. 145.